Raseamoz

باسمہ سبحانہ

الحمد للہ این رسالہ کہ نوآموزان را در زبان فارسی استعداد

بہم میرساند مسمی بہ

فارسی آموز

حصہ اول

کہ ادیب اریب فاضل لبیب جناب مولوی محمد محی الدین

اسسٹنٹ پروفیسر عربی و فارسی میور سنٹرل کالج الہ آباد

تالیف فرمودہ اند

بماہ مارچ ۱۸۹۹ء

در مطبع انوار احمدی الہ آباد زیور طبع پوشید

دفعہ سوم ۱۰۰۰ جلد

قیمت فی جلد

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

حامداً و مصلیاً و مسلماً

مکالمات

مکالمۂ اول

السلام علیکم۔ وعلیکم السلام۔ خوش آمدید۔
شادمانم کردید۔ خیلے مشتاقِ دیدارِ شما بودم۔
مدتے است میخواستم خدمتِ شما مشرف شوم
وَلے بخت مساعد نشد۔ احوال شما خوب است۔
از لطفِ شما۔ التفاتِ شما کم نشود۔ کمال اخلاص
دارم باشما۔ قربانت شوم۔ دورِ سرت گردم

تاج سرم ہستید۔ حالا مرخص میشوم۔ باین زودی تشریف می برید۔ زحمت کشیده اید چیزے توقف بکنید۔ مدتے است مدید با برادر شما شرف ملاقاتم اتفاق نیفیاد۔ بلے او ہم زین سبب خاطر آزردگی دارد۔ وچند روز قبل ازین احوال شما می پرسید۔ احوالش چه طور است۔ احوالش خیلے بد است۔ ناخوشی مہلک دارد۔ بنده واقف نبودم والا بعیادتش رفته بودم۔ اگر قدم رنجه فرموده بعیادتش بیائید از دیدار شما بغایت مسرور می شود۔ بچشم فردا اگر فرصت باشد بے تکلف بدیدنش می آیم۔

مکالمہ دوم

درس زبان فارسی میخوانید۔ بلے یک ہفتہ است
کہ شروع بہ درس کردم۔ معلم شما کیست؟ مرزا
وصال نامے شیرازی است۔ زبان فارسی را می پسندید۔
بلے خیلے می پسندم و بر زبان ترکی ترجیح می دھم۔
فی الحقیقت زبانِ فارسی بر زبانِ ترکی ترجیح دارد۔ بعلتِ
اینکہ ملاحتے کہ در زبانِ فارسی است زبانِ ترکی آن ملاحت
ندارد۔ و دیگر اینکہ زبانِ فارسی آسان تر است از زبانِ
ترکی۔ برائے مبتدی ہمہ زبانہا مشکل است۔ بلے
ولیکن تلفظ فارسی در ہند ارم چندان اشکالے ندارد۔
این زبان برائے سیاحان خیلے نافع است بالخصوص
از برائے آنانکہ در ممالک ایران جہت تجارت می روند۔

مکالمۂ سوم

التفات فرمودہ یک قلم برائے بندہ بتراشید

بچشم اما یکے امروز صبح برائے شما تراشیدہ بودم

چہ شد۔ خوب نیست ہمین کہ دو کلمہ نوشتم نوکش

بشکست۔ این را بہ بینید چہ طور است۔ این خیلے خوب

است۔ خطِ شما بہتر شدہ۔ حالا خیلے بہتر می نویسید

مرکّب شما پُر غلیظ است قدرے آب باید ریخت۔ اگر

آب بریزم پر سفید می شود۔ عیب ندارد۔ اگر زحمت

نباشد کتابم لطف فرمائید۔ کتابِ شما کجا است

اینک پہلوے شما نہادہ است۔ درسِ خود را روان

کردہ اید۔ نہ ہنوز۔ از برش باید کرد کہ محتاجِ تادیب

اُستاد۔ بشنوید۔ بالراس والعین ہمچنین می[۵] کنم

مکالمۂ چہارم

یک ورق کاغذ بہ بندہ التفات بکنید۔ بالراس والعین۔

اما چہ جنس کاغذ می خواہید۔ کاغذ سفید برای تحریر مراسلہ۔

می خواہم بخدمت پدرم عریضہ بنویسم۔ این کاغذ بتوسطِ کہ

خواہید فرستاد۔ بتوسطِ چاپار[۶] سرکاری۔ بندہ ھم

کاغذی نوشتہ ام التفات کردہ او را نیز بچاپار تسلیم

فرمائید بسیار ممنون می شوم۔ بچشم اما بشرطیکہ امروز

بہ بندہ بدہید۔ زیرا کہ چاپار ولایت امروز روانہ می شود۔

بسیار خوب۔ ہمین وقت خدمتِ شما می فرستم۔

---

[۵] صیغہ حال بمعنی استقبال محاورہ حال میں شائع ہے ۱۲ [۶] بمعنی ڈاک ۱۲

خیلے خوب۔ خدا حافظِ شما باشد۔ مرحمتِ شما کم نشود۔ عمرِ شما زیاد۔ فردا انشاء اللہ تعالیٰ ملاقات میسر خواہد شد۔ منتظر شما می باشم چہ وقت مشرف خواہید کرد۔ انشاء اللہ تعالیٰ ہمین کہ نماز عصر می گذارم حاضر می شوم۔

مکالمۂ پنجم

شنیدم کہ باغ شما بسیار خوبی دارد۔ اگر میل داشتہ باشید برویم تماشایش بکنیم۔ کدام طرف واقع است۔ آن طرف این کوشک واقع است و بجانب دریا مشرف است۔ بہتر بروید۔ بحقیقت باغے است دلکشا و فرحت انگیز۔ خیلے وسعت دارد۔ چہ فرمائید درعجب باغ شما خیلے کوچک است۔ بلے راست میفرمائید

باغِ بندہ وسیع تر است ولیکن صفای باغ شما ندارد۔ این ہمہ
گلہا از کجا است۔ اینہا ہمہ گل فرنگی است بچہ وسیلہ
اینہا را بدست آوردہ آید۔ دوستے دارم وقتے کہ از لندن
مراجعت کردہ تخمہایش براے بندہ آوردہ۔ کاشکے تخم آنہا
را براے سال آیندہ نگاہ میداشتید۔ البتہ نگاہ خواہم داشت
وہر قدر بخواہید بشما خواہم داد۔ بسیار ممنون می شوم۔
حیف کہ این باغ آب کم دارد۔ ہمہ این گلہا از شدتِ
حرارت ہواے این دیار اقتضاے آن می کنند
کہ ہر روز دو دفعہ آب دادہ شود۔ خیلے راہ رفتیم
خستہ شدہ ایم۔ اگر میل دارید بگوئیم نمدے کنارِ
این نہر بگسترانند تا قدرے استراحت بکنید۔ خیلے

خوب - التفات شما زیاد -

مکالمہ ششم

اگر فرمائید چائے بیاورم - خیر لطفِ شما زیاد ہنوز وقت چائے نشدہ است - چہ می فرمائید - اصل وقت چائے حالا است - اگر چنین ست بفرمائید بیاورند - بچہا سماوار را آتش کنید - بحقیقت چائے خوردن و قلیان کشیدن در کنار آب خیلے لذت دارد - بلے خصوصًا وقتیکہ اطراف نہر از گل و ریحان مشحون باشد - چائے حاضر است میل فرمائید - چائے بسیار خوب است - از کجا بدست آوردید - این از ماسکو می آورند - دوستے دارم ہر سال برائے

بندہ قدرے می فرستد۔ درین جا این طور یافت نمیشود۔
مرخص می شوم۔ باین زودی تشریف می برید۔ بلے
دفع زحمت می کنم۔ استغفر اللہ راحت است۔
مشرف ساختید زحمت کشیدید۔ خیلے ممنونم کردید۔
زحمت دادم لطفِ شما زیاد۔

مکالمۂ ہفتم

اے دوست عزیز احوال شما چہ گونہ است۔ از دولتِ
شما خوب است۔ مدتے است مدید بندہ را بحضورِ
شریف سرفراز نفرمودید۔ سببِ کم التفاتی شما
در حق بندہ چہ چیز است۔ آخر میدانید کہ بندۂ شما ہستم
و ارادت باطنی من در حق شما بحد کمال است۔ سبب

نیامدنِ بنده کثرت مشغله بود والا دقیقه از محبت شما کم نگردیده۔ می گویند که فلان از شیراز مراجعت کرده است۔ بلے بنده هم شنیدم۔ شما که با او خیلے دوستی دارید مگر بدیدن شما نیامده۔ بلے باهم خیلے محبت داشتیم اما مدتے است که دوستی ما بهم خورده است۔ باعث منقطع شدن دوستی شما چه شده۔ خودم نمی دانم روزے برسم قدیم بدیدنش رفته بودم وچند انکه اظهار محبت کردم التفاتے نکرد۔ زان وقت تا حالا نه من بدیدنِ او می روم نه او بدیدنِ من می آید۔ آخر باعث برودتش دانسته اید یا نه۔ خیر ندانم۔ ودرپے هم نشدم که بدانم جالا وقت

تنگ است والا حکایتے کہ از وبر سرم آمدہ بخدمت

عرض می کردم - ہنوز دیر نشدہ است حالا نقل بکنید

خیر دیر شدہ است - باید خانہ بروم مرخصم بفرمائید -

تشریف می برید - بلے انشاء اللہ تعالیٰ عنقریب ملاقات

میسر خواہد شد - خدا حافظِ شما باشد - اگر جنابِ نجیہ

فردا بعد عصر شغل نداشتہ باشید تشریف بیاورید

چاے را اینجا میل بفرمائید منت دارم بچشم فردا

نیم ساعت بغروب ماندہ بہ خدمت خواہم رسید -

خدا حافظ شما باشد -

مکالمۂ ہشتم

دیروز وعدہ کردہ بودید سرگذشتے کہ میانِ شما

وفلان کس اتفاق افتادہ است نقل بکنم بلے وعدہ
کردہ بودم و وعدہ خود را وفا خواہم کرد۔ گوشتم باشما است۔
با برادر مرزا آشنائی دارید۔ مکرر دیدمش ولیکن با او ہیچ
معاشرت ندارم۔ می گویند خیلے خوب آدم است۔
بلے بسیار آدم خوبی است لیکن بسیار بے استقامت
واز قوۃ ممیزہ بے بہرہ است۔ چرا فرمودید کہ از قوۃ ممیزہ
بے بہرہ است۔ بعلت اینکہ آدمی کہ از قوۃ ممیزہ بے بہرہ
نباشد بدونِ سببِ دلیلِ قوی با دوستِ دیرینہ قطعِ
محبت نمی کند۔ چنانچہ شاعرے گفتہ است ؎

زدوست دوست نرنجد بہیچ تقصیرے
اگر برنجد و گوید کہ دوستم غلط است

البتہ چنین است اما کیفیت را نقل بفرمائید۔ مرزا
کنیزکے داشت گل غنچہ نام و بندہ ہم مسافرتاً در خانہ
ایشان متوقف بودم۔ دو سہ دفعہ دیدمش صندوقچہ مرزا
را باز کردہ مقدار پولے برداشتہ در خفیہ بمادرِ خود
می داد۔ این فعل شنیعۂ او اظہار نکردم و لے بمرزا گفتم
کہ بعضے کسان خانہ شبہ در حقِ کنیزک دارند تا شاید
متوجہ افعالش شدہ از واقعۂ نا مرضیہ خود را مصئون دارد۔
او ہیچ جوابم نداد۔ اما کنیزش را استفسار کیفیت نمود
و بشدت ملامتش کرد۔ آخر الامر کار باین منجر شد کہ گل غنچہ
خود را از تقصیر بری کرد و مرا متہم ساخت کہ فلان کلیدے
دارد و خود دستش صندوقچہ را باز کردہ پول بر می داشت

مرزا بدون تحقیق بحرف کنیزکش اعتماد نموده از من
روگردان شده است۔ حقیقت مرزا خیلے عجیب است
اما این گونہ کیفیت دلیل قوی برین است کہ بقول حکماء
کار باید لسبت کہ گفتہ انداز معاشرت جاہلان احتراز واجب
است و از صحبتِ نااہلان بقول سعدی ؎

زجاہل گریزندہ چون تیر باش نہ آمیختہ چون شکر شیر باش

مکالمہ نہم

این روزہا عزمیت مملکت فرنگ دارم۔ ایام مفارقت رسید۔
امید وارم کہ سفرِ شما بطول نخواہد انجامید۔ انشاء اللہ تعالے
بیچند ماہ فیض ملاقات میسر خواہد شد۔ چہ روز خواہید نہضت و چہ وقت
تشریف می برید۔ ارادہ ام چنانست کہ روز پنجشنبہ

وقت عصر مرخص شوم - از روے میل خود تشریف می برید
یا اینکه از طرف دولت مامور شدید - خیر از روے میل و
رغبت نمی روم زیرا که سفر کردن بدم می نماید اما سرکار
اقدس جہت خریدن بعض چیزہا مامور فرمودند -
خوشا بحال تان کاشکے جاے شما بودمے - بہترین شہرہاے
فرنگ لندن و پاریس است سیاحت خواہید کرد
تماشا خواہید نمود - انچہ سیاحان مذکور می نمایند
لندن از پاریس خیلے بزرگ است - اما پاریس بوجہ
خوش اسلوبی عمارت و پہنگی کوچہا و خصوصًا باعتدال
ہوایش بر لندن ترجیح دارد - می گویند در پاریس بسیار
گرانی است - بلے اما در لندن گران تر است - می گویند

که از لندن بتوسط کشتی دخانی بچهار ساعت به بندرگاہے
می رسند واز انجا از روے راه آهنی به پنج و شش ساعت
به پاریس می رسند پس ازین قرار بده ساعت از لندن
به پاریس میتوان رفت۔ حالا که چنین است بعد از اتمام
ماموریتم از لندن حرکت کرده بتماشاے پاریس
خواهم رفت۔ واز انجا که معاودت می کنم به قسطنطنیه هم
روزے چند متوقف می شوم۔ و می خواهم که وقت
بازگشت مصر را هم تماشا بکنم۔

مکالمهٔ دهم

قماش لندن دارید۔ بلے دارم۔ چه جنس قماش میفرمائید۔
قماش ابریشمی میخواهم چه رنگ باشد۔ همه را نشان

بدہید۔ ہر کدام را بہ پسندم میگویم بسیار خوب۔ اینک تخمیناً دو صد ثوب[^۱] ازین قماش داشتم ہمین دہ ثوب ماندہ است۔ مابقی بفروش رفتہ۔ پس ازین قرار معلوم شد کہ امر تجارت و کار بار تان رونق دارد۔ نہ صاحب امر تجارت بآن طوریکہ تصور فرمودہ اید رواج ندارد۔ لیکن این اوقات این قماش ہر کس میخرد۔ ذرع این را چند می دہید۔ تا حال از قرار ذرع بہ شش روپیہ فروختہ ایم ولیکن بشما بہ پنج و نیم روپیہ میتوانم بدہم۔ خیلے گران است۔ اگر از قرار ذرع بہ پنج روپیہ بدہید نصف ثوب می گیرم و پولش میدہیم۔ چنین می دانم کہ نصف پشم و نصف ابریشم است

[^۱]: ثوب بمعنی تھان ۱۲

استغفر اللہ سوگند میتوانم بخورم که ابریشم خالص است
بہ سرِ شما که یک موے پشم ندارد۔ بسیار
خوب۔ نصف ثوب بریده وقت عصر بمنزل بفرستید۔
پولش را درینجا التفات می کنید یا اینکه بجا مال تسلیم
بفرمائید۔ نه پولش را همینجا الآن میدهم۔ چیزے
دیگر بفرمائید۔ خیر۔ امروز پول زیاده خرج کرده ام
روزِ دیگر خواهم آمد۔ اختیار با شما است۔
دکان از خود تان است۔

مکالمہ یازدهم

استدعاے از شما دارم در حق بنده التفاتے
بکنید۔ آنچه از دستم بر آید در حق شما بهیچ وجه مضایقه

نخواهم کرد - بہ بینم چہ خدمت از بندہ خواہید خواست
بندہ اینجا آمدہ ام کہ تجارت بکنم - چونکہ تازہ وارد این
مملکت شدہ ام و باکسے آشنائی ندارم از شما توقع دارم
کہ از چگونگی امور تجارت مطلع ام سازید - از کدام امور
تجارت می خواہید کہ آگاہ شوید - اگر تاجرے
با امتعہ اینجا بیاید آنرا نقداً بسہولت می تواند بفروشد
یا نہ - چون این اوقات تجارت قدرے کساد دارد و
تجار ما چندین صاحب دولت نیستند مشکل
می دانم کہ امتعہ زیاد یکجا نقداً فروختہ شود - چہ قسم
امتعہ در ہند بسہولت فروختہ می شود
امتعہ فرنگ و بالخصوص امتعہ لندن - امتعہ کہ در ینجا

خوب بفروش می رود. تفصیل ذیل است- پارچهاے
ہر قسم و سائر اقمشہ کارخانہاے لندن کہ درین مملکت
بسیاے مرغوب اند- اسباب چاے خوردنی و ظروف چینی-
ساعتہاے طلا و نقرہ- زنجیر ساعت- آئینہ بزرگ
وکوچک و دیگر اسباب زینت و تجمل وغیرہ-
مالیکہ از ہند برون میتوان برد این ست- گندم- کنجد-
تخم کتان- و پنبہ- و چرمہاے گاؤ و گوسفند و غیرہ-
ازین شرح و بیان کہ فرمودہ اید بسیار ممنونم کردہ اید-
در حقیقت بسیار زحمت کشیدہ اید- راحت است نہ زحمت
و گر مطلبی دیگر داشتہ باشید بلا تامل بفرمائید-
زیادہ ازین زحمت دادن مروت نمی دانم مرخصم فرمائید-

التفات دارید۔

مکالمۂ دوازدہم

بندہ می پندارم کہ شما اکثر سفر بر و بحر طے فرمودہ اید
واطلاع درستی ازان حاصل کردہ اید۔ بلے دو سہ
دفع سفر ہند وایران کردہ ام اما ہیچ وقت
در بند این نشدم کہ بطور درست حالاتِ این
ممالک بدانم۔ جائے کہ مرکب آہنی نیست روزے
چند فرسخ راہ می توانند طے بکنند۔ پنج و شش فرسخ
باآسانی می توان طے کردن۔ در مملکت ہند راہ کمال
امنیت دارد۔ اما در ممالک دیگر بے قافلہ راہ رفتہ نمی شود
ہرگاہ کہ با قافلہ مسافت طے کنند درین راہ برائے

استراحت چادرہا بزنند۔ پس ازین قرار سیاحانے
که در فصل تابستان با قافله راه می روند باید که همراه
خود چادر داشته باشند۔ بلے چادر خیلے ضرور
است زیراکه اگر چادر نباشد در صحرا تاب
حرارت آفتاب نمی توانند کرد۔ این راهم باید بدنید
که در فصل تابستان قافله وقت شب راه می رود
وازین ره گذر سیاحان خیلے زحمت می کشند۔ اگر
قافله در صحرا توقف نماید زاد و چیزهاے ضروری
را چگونه بدست می توان آورد۔ این چیزها را بدست
آوردن بغایت آسان است زیراکه قافله همیشه در
نزدیکی دہے توقف و مکث می نماید۔ درین دہات انچه

ساربان، یعنی جمّال

برائے خوراک آدمی لازم می شود ہمہ جا فراوان است۔

از قبیل گوشت و تخم مرغ و روغن و شیر و نان وغیرہ۔

و برائے اسپ ہم کاہ و جو ہمہ جا پیدا می شود۔

تاجرے کہ بخواہد مالِ خود بمملکتِ ایران بہ برد علاوہ

خرچ حمل و نقل خرچ دیگر از مالش میگیرند یا نہ۔ بلے ہرگاہ

بخاک ایران رسیدی موافق معاہدات تجارتی

منعقدہ میان دولتِ ایران و دولتِ انگلیس وجہ گمرک

از قرار فی صد پنج میگیرند۔ سوائے این محصولے دیگر

مطالبہ نمی شود۔ مملکتِ ایران از ہند وسعت دارد یا خیر۔

مملکتِ ایران در ایام قدیم بغایت وسعت داشت۔

لیکن این اوقات وسعتش خیلے کمتر شدہ۔ آب و ہوائے

ایران چہ طور ست۔ آب و ہوائے ایران خیلے مختلف
است۔ اکثر جاہا گرم است و در بعضے جاہا حرارت بشدت
دارد و جاہائے دیگر سرد است یا معتدل۔ در فصل تابستان
در طہران حرارت ہوا بغایت شدت است بنوعے کہ
اعلی حضرت بادشاہِ آن سرزمین با اعیانِ دولت
دربدو فصلِ بہار شہر را ترک کردہ در دامنِ کوہ البرز
منزل و سکنٰے می گیرند۔ و در شیراز حرارت ہوا
ازین بیشتر است۔ میگویند بادشاہِ ایران خیلے
خوب بادشاہے است در حق غربا نہایت التفات
را مبذول می فرمایند۔ و سخاوت زیادہ دارند
و از ارباب دانشمندان اند۔

اقوال مفیدہ و حکایات پسندیدہ

قول - ۱

از حکیمے پرسیدند عقل مرد را بچہ باید شناخت گفت بیکے از سہ چیز یا برسول او یا بکتابتِ او یا بتحفہ و ہدیہ او - بدرستیکہ رسول بجاے خود اوست و کتابت بجاے نطق و زبان اوست و تحفہ علامت ہمت و سخاوت اوست - پس از نکوئی و بدی این سہ حالِ صاحب آنہا معلوم می شود -

قول ۲

حکما گفتہ اند ہرگاہ دو امر رو دہد و کسیکہ اعتماد باو باشد

حاضر نیست که با او مشورت کنی پس اجتناب کن هر یک از انہارا که ہوائے تو بآن باشد زیرا که ہوا نزد حکما دشمنِ عقل است۔

قول ۳

از فیثاغورث پرسیدند سبب چیست که علما اغنیا را احترام می کنند و نزد ایشان بیشتر تردد می نمایند و اغنیا کمتر علما را ملاقات می کنند حکیم گفت سبب آنست که علما فضیلت اغنیا را می دانند و اغنیا مرتبۂ علم و فضیلت علما را نمی دانند۔

حکایت ۴

شخصے بخانہ یکے از اغنیا آمد و لقمۂ نان طلبید الخانہ

گفتند ہنوز نان نہ پختہ ایم۔ گفت قدرے سویق بمن دہید۔ گفتند سویق بہم نمی رسد۔ گفت قدرے آب بمن دہید بیاشامم۔ گفتند ہنوز سقا آب نیاوردہ است۔ گفت اندکے روغن بدہید تا بر سرِ خود مالم۔ گفتند روغن نداریم۔ فقیر گفت ہرگاہ ہیچ ندارید بیائید تا باتفاق بگدائی برویم۔

حکایت ۵

دربان نوشیروان عرض کرد کہ یکے از اعراب بدرگاہ آمدہ خواہش دارد کہ بشرف حضور مشرف شود۔ نوشیروان اورا طلبید و فرمود کیستی و از کجا می آئی۔ گفت بزرگ اعرابم۔ نوشیروان فرمود کہ بدربان گفتی مردے

عزیم و اکنون میگوئی بزرگ اعرابم۔ آن شخص گفت بلے فردے بودم از عرب لیکن چون بشرف ملاقات سلطان رسیدم بزرگ اعراب شدم۔ بادشاہ را این سخن خوش آمدہ فرمود تا دہن او را از مروارید پر کردند۔

حکایت ۶

گوسپندے بمکانے غایت بلند ایستادہ بود و بصحرا نگاہ می کرد اتفاقاً گرگے از راہ می گزشت چون گوسپند گرگ را بدید آغاز دشنام باو نمود۔ گرگ باو گفت ترا یارائے آن نبود کہ مرا فحش بگوئی لیکن مکان تو ترا خاطر جمع نمودہ۔

حکایت ۷

سگے بدنبال آہوے می دوید آہو باو گفت چرا خود را زحمت می دہی عبث بدنبال من مشتاب کہ بہ من نخواہی رسید زیرا کہ من برائے محافظتِ جانِ خود می دوم و تو برائے دیگران۔

حکایت ۸

سائلے نزد جماعتے آمد کہ بخوردن مشغول بودند پس بایشان گفت اے بخیلان چیزے بہ من دہید۔ ایشان گفتند چگونہ ما را بخیل گفتی۔ سائل گفت چہ شود اگر مرا یک قرص نان دروغگو نمائید۔

قول ۹

بزرگانِ ترک می گویند سزاوار است کہ سردارِ لشکر

وپیشوای جنگ چند صفت از صفات حیوانات داشته باشد در شجاعت چون خروس و در قوت مثل شیر و در حمله مانند گراز و در حیله و مکر مثل روباه و در صبر بر جراحت و مشقت چون سگ و در فراست و زیرکی مانند کلنگ و در حزم و ترس و هوش چون کلاغ و در غارت مثل گرگ۔

حکایت ۱۰

منصور عباسی روزے بیکے افسران سپاه گفت راست گفته اند سگ را گرسنه باید داشت تا صاحب خود را پیروی نماید۔ امیر عرض کرد آنچه خلیفه می فرماید حق است لیکن احتمال دارد که دیگرے لقمۂ نان باو دهد

پس صاحب را گزاشتہ تابع صاحب لقمہ خواہد بود۔

حکایت ۱۱

یکے از بادشاہان سوار شدہ برائے میرفت شخصے
باو برخورد چون نظر بادشاہ باو افتاد فی الفور
اسپ او بغلطید و از اسپ بزمین اُفتادہ بفرمود اورا
بقتل رسانند۔ آن شخص عرض کرد گناہے از من صادر
نشدہ سبب قتل من چیست؟ ۔ بادشاہ فرمود دیدنِ تو
برمن نحس بود مردے ہستی شوم۔ آن مرد گفت از
دیدنِ من بادشاہ بزمین اُفتاد لیکن بسلامت برخاست
و من از دیدنِ بادشاہ بقتل می رسم انصاف بدہ
کدام یک از من و تو نحس و شوم است۔ بادشاہ بخندید

واورا عفو کرد۔

حکایت ۱۲

زاہدے ببازار رفت کہ متاعے بخرد بس جمعے کہ حاضر بودند بصاحب متاع گفتند اے مرد فلان زاہد است اورا بشناس و با او ارزان بفروش۔ زاہد خشم کرد و گفت آمدہ ام تا متاع این مرد را بزر بخرم نہ این کہ دین خود را بفروشم۔

قول ۱۳

حکیمان گفتہ اند کسیکہ علم بکارد بزرگی ازان می چیند۔ و کسیکہ زہد بکارد عزت می چیند۔ و کسیکہ احسان بکارد محبت بر می دارد۔ و کسیکہ فکرت می کارد ثمر آن

حکمت است۔ وکسیکہ وقار بکار دثمر آن سلامتی است

وکسیکہ تکبر بکارد ثمر آن خذلان است۔ وکسیکہ حرص بکارد

ثمر آن ندامت است۔ وکسیکہ طمع بکارد ثمر آن خواری

است وکسیکہ حسد بکارد ثمر آن تعب ونا امیدی است

حکایت ۱۴

یکے را از حکما گفتند چگونہ در جمع مال میکوشی وحال آنکہ نود

سال از عمر تو گذشتہ است گفت مرد بمیرد

ومیراث از و بماند کہ دشمنان بخورند بہتر است از انکہ

محتاج دوستان باشی

حکایت ۱۵

گویند یکے از علماے نحو در کشتی نشستہ بود و بدریا

می رفت - روزے بملاح گفت چیزے از نجوم میدانی

گفت نه - نجومی گفت نصف عمر تو تلف شد - اتفاقاً

باد تندے وزید - پس دریا بهم خورد و اضطراب

و موج دریا کشتی را تبلاطم انداخت ملاح بنجومی گفت

شنا میدانی - گفت نه - ملاح گفت تمام عمر تو رفت -

قول ۱۶

سقراط حکیم در اکل تقلیل می نمود و بسیار کم می خورد چون

از وی پرسیدند گفت بدرستیکه خوردن برائے

زنده بودنست - واما زنده بودن برای خوردن نیست

یعنی بقدریکه حیات را محافظت میکند باید خورد ؎

خوردن برائے زیستن و ذکر کردن است
تو معتقد که زیستن از بهر خوردن است

قول ۱۷

سقراط حکیم سکوت بسیار داشت و قلیل الکلام بود و میگفت
خدایتعالی آفریده است از برای انسان یک زبان و دو
گوش تا آنچه بشنود دو برابر باشد بآنچه میگوید ـ
دو گوش بداندند یکی تیغ زبان یعنی که دو بشنو و یکی بیش مگو

حکایت ۱۷

گویند که ابراهیم بن ادہم را گفتند چرا با مردم آشنا
نمی شوی و مصاحبت نمیکنی ـ گفت که اگر با کسے کمتر از
خود مصاحبت بکنم بسبب جہل خود مرا اذیت میرساند ـ
و گر بہتر از خود را رفاقت کنم بر من تکبر کند ـ و ہرگاه مثل خود را
مصاحب شوم بر من حسد می برد ـ پس مشغول شده ام بکسیکه

در صحبت و ملال و در وصل و انقطاع و یاس و خشنے نیست

حکایت ۱۹

بادشاہے بہ بزرگے نوشتہ چرا نزد ما نمی آئی ہمچنانکہ مردم می آیند۔ آن بزرگ در جواب نوشت چیزے از دنیا نزد ما نیست کہ بسبب آن از تو بترسیم و از آخرت چیزے نزد تو نیست کہ بآن جہت بتو امید داشتہ باشیم و ترا نعمتے تازہ بہم نرسیدہ است کہ بہ تہنیت آن نزد تو بیایم و مصیبتے بر تو روے ندادہ است کہ بتعزیت تو بیایم۔ بادشاہ باو نوشت۔ مصاحبت ما بکن کہ ما را نصیحت کنی۔ بزرگ باو نوشت کسیکہ دنیا را طلب کند ترا نصیحت نمیکند و کسیکہ آخرت را طلب کند با تو مصاحبت نمی کند۔

حکایت ۲۰

آوردہ اند کہ صیادے در پے آہو دوید آہو ترسان و لرزان در غارے پناہ گرفت۔ شیرے آہو را دیدہ بغار در آمدہ شکمش بدرید۔ آن آہو با خود گفت وائے بر من کہ از خوف انسان گریختم و در دست کسے او فتادم کہ او خوفناک تر از وست شعر

بزور و زر نشاید رد احکام قضا کردن
نمی زیبد کسی را در قضا چون و چرا کردن

حکایت ۲۱

نقل می کنند کہ زنے تبہ حالے پریشان روزگارے ماکیانے داشت کہ ہر روز یک خایہ زرین می نہاد

کہ موجب معیشت او میگردید۔ روزے آتش طمع در دل زن افروخت با خود گفت کہ اگر از خورش این ماکیان قدرے زیادہ کنم چہ عجب کہ ہر روز دو خایہ نہد۔ روز از مقدار معمول خوراکش افزود۔ چینہ دان او پارہ پارہ گردید و بمرد ع طمع را سہ حرفست و ہر سہ تہی۔

حکایت ۲۲

آہوے از تشنگی بیطاقت گشتہ افتان و خیزان بر سر چشمہ رسید کہ آبش از سطح زمین عمیق بود چونکہ از شدت تشنگی بیتاب بود فی الفور فرود آمدہ آب خورد۔ ہرگاہ قصد بالا آمدن کرد نتوانست کہ برآید۔ روباہے اورا دید و گفت بسیار بد کردی کہ راہ برآمدن قبل

فرو رفتن نشناختی ع مرد آخر بین مبارک بنده ایست۔

حکایت ۲۳

حکایت می کنند که پشه بر شاخ گاوے نشسته پنداشت کہ من بر وگران بار گشتہ ام گفت اے گاؤ اگر مرا بر داشتن نتوانی بارے بگو کہ پرواز نمایم۔ گاؤ گفت کہ من ہم از نشستن تو آگاہ نشدہ ام۔ وہم از پریدن تو آگاہ نخواہم شد۔ پشہ از گفتار خویش نادم گردید۔ سعدی فرماید قطعہ

چون نداری کمال فضل آن بہ ۔ کہ زبان در دہان نگہداری

آدمی را زبان فضیحت کرد ۔ جوز بے مغز را سبکساری

حکایت ۲۴

آوردہ اند کہ درخت خارے از باغبان گفت کہ اگر کسے

مرا در بستان بنشاند و آبیاری نماید و خدمت کند هر آئینه ملوک و سلاطین بمن رغبت نمایند و از گل و بارہاے من شادان و فرحان گردند۔ باغبان بتحمنش فریفته اورا گرفت و در باغ نشاند و هر روزش دو بار آب می داد۔ چون بالید شاخهایش منبسط گشته بدرختان پرمیوه گزند رسانید۔ و خارهایش چنان منتشر گردید که کسے اندرون بستان رفتن نتوانست و بستان گزندگاه بود نشیمن زاغ و زغن گردید۔ فی الحقیقت پرورش بدان موجب ضرر است به نیکان کرم کردن بر ناکسان ستم است بر کریمان سعدی فرماید؎

زمین شور سنبل بر نیارد ۔ در و تخم عمل ضایع مگردان
باران که در لطافت طبعش خلاف نیست ۔ در باغ لاله روید و در شوره بوم خس

حکایت ۲۵

آوردہ اند کہ شیرے بر دو گاوِ شاخدار حملہ کرد۔ ہر
دو اتفاق کردہ از شاخہاے خود اورا دفع کردند۔ شیر
نتوانست کہ درمیان آنہا در آید۔ با خود گفت با انہا
فریبے باید کرد کہ موجب فتحمندی گردد از ہر دو گاوِ
برگشتہ وعدہ کرد کہ با اینہا جنگ نکند اگرچہ از یک دگر جدا
گردند۔ ہر دو گاوان بدین سخن فریب خوردہ جدا گشتند۔
جدا گشتن شان ہمان بود و دریدنش ہمان۔ فی الحقیقت
اتفاق ویکدلی از بلاہاے عظیم می رہاند۔ و دشمنی
ونفاق موجب ہلاکت وتباہی می گردد

شعر

دولت ہمہ ز اتفاق خیزد　　بیدولتی از نفاق خیزد

نصائح سودمند

۱- اقارب واحباب خود را بوجه احسن اکرام واحترام نما و در کارہائے نیکو اعانت وامدادشان کن کہ ازین روش رشتہ محبت وعلاقہ مودت مستحکم ومضبوط گردد وہم در غیبت تو زبان بتوصیف کشایند۔

۲- از اشخاصے کہ خوشامد گو ہے وچاپلوس اند دوری گزین واجتناب کن کہ آنہا در حالت فراغت باتو رفاقت کنند ودر ہنگام مصیبت از تو دوری گزینند۔

۳- خود را ضامن وکفیل ہیچکس مکن اگرچہ آنکس محبوب ترین احبا ونزدیکترین اقربائے تو باشد۔

۴- ہرگز از ہمسایہ و دوستان خود وام گرفتن روا مدار بلکہ از بیگانگان قرض کن چہ پس از اداے آن دیگر بار گو نشود و گوش زد نگردد۔

۵- از خویشان و دوستان وام گرفتن مودت را خلل رساند و محبت را زیان آورد۔ و قرض آنهان مانند بیگانگان ادا کردنی است۔

۶- ادا دادے قرض ایفاے عہد قرض است۔ چہ ہر کس قرض خود را در مدت مقررہ ادا و بوعدۂ خود وفا کند در حقیقت دولت و ثروت دیگران را مالک و مختار است۔

۷- یکے از بزرگان مقتدر را بالضرورۃ دوست خود گیر

اولے در امور جزئیہ اور امتصدع مباش و اغلب اشیار
واجناس کم بہا نزد وے بہدیہ فرست و چون بحبب
ضرورت چیزے گران بہا پیش کش او کنی چیزے
انتخاب کن کہ پیوستہ در پیش نظر وے باشد و گرنہ
مردم قدر شایستگی ترا ندانند۔ و حالت تو بلنگے
مانند کہ بے عصا باشد۔

۸۔ در خدمتِ بزرگان عجز و انکسار۔ و با ہمسران
خوشخوئی۔ و با زیر دستان مروت بایست۔ چہ
از عجز با بزرگان ترقی۔ و از خوشخوئی با ہمسران انتشار
لیاقت و از مروت با زیر دستان نیکنامی در
کمال سہولت حاصل گردد۔

۹- در سخن گفتن سخت گوئی مکن و ہجو کسے مگو کہ از سخت گوئی ہیچکس صحبت ترا نخواہد و با تو الفت نگیرد۔

۱۰- کسانے راکہ در منصب یا در علم یا در سن از تو بزرگتر اند محترم دار تا کسانیکہ از تو کمتر اند ترا محترم دارند۔

۱۱- اطاعت سلاطین و امرا لازم دان کہ اگر ایشان نباشند مردم قصد جان و عرض و مال یکدیگر کنند۔

۱۲- در ہر دیارے کہ باشی مخالف قوانین ملکیہ آن عملے مکن تا بعقوبات گرفتار نشوی۔

۱۳- کارے و سخنے راکہ نفع دنیا و آخرت در آن نباشد مکن و مگو کہ زیانش بتو رسد۔

۱۴- اگر کسے را بدبخت و بیچارہ بینی بر وے مخند

نہ خدا تعالے قادر ست کہ ترا نیز مثل او کند۔

۱۵- بہر کس برسی سلام کن و اگر تو سخن گوید با ادب و تواضع جواب بگوے تا ہمہ کس ترا دوست دارند۔

۱۶- باکسانے مصاحبت کن کہ بزرگان ایشان را نیکو می گویند۔ و از کسانِ اخلاق برکنار باش تا تو مثل ایشان نباشی۔

۱۷- چون کسے را محتاج بینی ہر قدر توانی در اعانت باو مضایقہ مکن تا دیگران در وقت احتیاج تو اعانت کنند۔

۱۸- بدی ہیچکس را در نزد ہیچکس مگوے کہ اگر دشمن ست بآنکس برساند و اگر دوست ست در حق شما بدگمان شود۔

۱۹- از دروغ گفتن احتراز کن چون کسے این خصلت در تو داند سخن راست نیز از تو باور نکند۔

۲۰- کسے کہ عیب دیگرے را بتو می گوید از و دور باش کہ عیب ترا نیز بدیگران گوید۔

۲۱- در وقت غضب عقل انسانی مختل می شود خود را در انحال از ہمہ کار معزول دار و کارے را کہ باید کرد بعد از تسکین غضب کن۔

۲۲- خدا تعالیٰ ہمہ چیز را برائے نظام عالم آفریدہ است کہ یکے بے دیگرے قائم نباشد۔ تو نیز یکے ازانہائی۔ اگر بیکار نشینی سنگ و گل از تو بہتر باشد کہ بکار عمارت می آید۔

۲۳- تحصیل علم و کمال را از ہمہ چیز گرامی تر شمار زیرا کہ ہمہ

چیز بسبب آنها میسر شود۔

۲۴- نیکوئی درحق کسے مکن کہ درصدد بدی بدیگران باشد۔ همانا نیکوئی درحق بدان بدی درباره نیکوان است۔

۲۵- اگر بدی از کسے بینی درکتمان آن بکوشش کہ خدا تعالےٰ عیب ترا بپوشاند۔

۲۶- هر سخن را بمجرد شنیدن باور مکن تحقیق کہ گوینده غرض دارد و یا حقیقت آن را خود نفهمیده است پس آن سخن را از جاہاے دیگر نیز تحقیق کن۔

۲۷- شوخی و هزل را شعار خود مکن زیرا کہ در نظرها خفیف نمائی۔

۲۸- چون بمصیبتے درافتی توکل و تحمل کن تلف شده را دریغ پس مخور بلکہ بتحمل بسبب اضطراب از تدبیر آینده نیز غافل باشی۔

۲۹- اظہار مصیبت خود نزد کسان مکن کہ اگر دشمن اند
بسبب شماتت از دیاد قوت ایشان گردد و اگر بیگانہ اند
در نظر ایشان بیقدر باشی و اگر دوستند موجب ملال ایشان
و تجدید مصیبت تو شود۔

۳۰- بتواضع و مہربانی دشمن اعتماد مکن ممکن کہ ترا فریب
میدہد و یا اگر ضعیف است انتظار وقت را فرصت دارد

بر تواضعہای دشمن تکیہ کردن ابلہی ست
پای بوس سیل از پا افگند دیوار را

۳۱- در ہر پایہ و مرتبہ کہ ہستی اندازۂ قدر خود را بدان
و خود را نہ کمتر گیر نہ بالاتر شمار۔

حصہ نظم

عدل

نمبر ۱

بعد حمد خالق و درود نبی	۱	نیست پوشیدہ بر ذکی و غبی
کہ ظل اللہ اند بادشہان	۲	راحت رنج دیدگان جہان
سایبان ساختہ ز چتر سیاہ	۳	ز آفتاب حوادثند پناہ
چترشان مختصر بہ پیش نظر	۴	ظلش از نور مہر شاملتر
ملک اگر جمع اگر پریشان است	۵	اثر عدل و ظلم ایشان است
عدل ایشان کند بدانش و داد	۶	خانۂ ملک را قوی بنیاد
ظلم ایشان بکین نو و کہن	۷	خلق را بر کند ز بیخ و ز بن
ملک کشت است و عدل ابر پر آب	۸	ملک شادت شد العدل شتاب

نمبر ۲ — ## در صفت عدل

چیست عدل آنکه بگذری ز فضول	۱	نگذری از طریق شرع عدول
شرع را نصب عین خود سازی	۲	چشم بر غیر آن نیندازی
چون نگاری بکار اندیشه	۳	شیوهٔ راستی کنی پیشه
اول آنرا بشرع سازی راست	۴	آنگه آری بجای بے کم و کاست
زانکه میزان معدلت شرع است	۵	شرع اصلست و غیر آن فرع است
هرچه نبود بوفق آن میزان	۶	عدل نامش مبر که ظلم است آن
هر کرا دل بعدل شد مائل	۷	طمع از مال خلق گو بگسل
طمع و عدل آتش و آبند	۸	هر دو یکجا قرار کے یابند
چون بگوید طمع در مسکن	۹	عدل بیرون گریزد از روزن
از طمع چون بود گدا را ننگ	۱۰	کے سزد شاه را بآن آهنگ

حیف باشد ز شاه فرخ فر	۱۱	ظلم جوئی پے زر و زیور

نمبر ۳ پند دادن مامون با فرزند خویش

با پسر گفت یک شبے مامون	۱	کاے ز اقبال و بخت تو افزون
چون رسد نوبت خلافت تو	۲	حرص دنیا مباد آفت تو
ہر کرا از خلیفگی خداے	۳	نشود سیر نفس بد فرماے
سیر مشکل شود از ان زر و سیم	۴	کہ شد گہ ز بیوہ گہ ز یتیم

نمبر ۴ در منع ظلم

مکن آنکہ فقیرے شبے بر ان تاز د	۱	ہزار ہمچو تو از خانمان بر اندازد
ز تیر آہ یتیمان مگر نمی ترسی	۲	ز سوز سینہ پیرے کہ ناوک اندازد
حذر نمی از ان نالۂ سحرگاہی	۳	کہ گر بکوہ زند روزنے در ان سازد
بوقت نیم شبے گر بگوید ای اللہ	۴	فغان و نالہ بعرش و ملایک اندازد

هزار جوشن فولاد اگر بپوشی تو	۵	ز آہ گرم فقیرے چو موم بگدازد
مناز بر سر مظلوم ساکن ای ظالم	۶	کہ دست فتنۂ ایام بر سرت تازد
اگر بخل بکند سائل ستمدیدہ	۷	جزا دہندہ جزا در جہنم اندازد

نمبر ۵ — **تحریض بر طلب ادب**

مایۂ دولت ابد ادب است	۱	پایۂ رفعت خرد ادب است
جز ادب نیست در دل ابدال	۲	جز ادب نیست قالب اہل کمال
چیست ادب داد بندگی دادن	۳	بر حدود خداے استادن
قول و فعل و شنیدن و دیدن	۴	بموازین شرع سنجیدن
با حق و خلق و شیخ و یار و رفیق	۵	رہ سپردن بمقتضاے طریق
حرکات جوارح و اعضا	۶	راست کردن بحکم دین خدا
خطرات خواطر و اوہام	۷	پاک کردن ز شوب نفس تمام

در ادای حدود بی تغییر	۸	از غلو دور بودن و تقصیر
نہ با افراط ہیچ افزودن	۹	نہ بہ تفریط ہیچ فرسودن

نمبر ۶ رباعی در صفت ادب

از بی ادبی کسے بجای نرسید	۱	ور سست ادب بہر گدائے نرسید
سر رشتہ ملک بادشاہی ادبست	۲	تاجیست کہ جز بہ بادشاہی نرسید

نمبر ۷ فضیلت علم

گر قیمت علم خواہی از دانا پرس	۱	ور پرتو آفتاب از بینا پرس
نادان چہ شناسد کہ چہ جوہر علم ست	۲	قدر گہر گران بہا از ما پرس

نمبر ۸ علم را عمل ضروری ست

بسیاری علم فائدہ نیست	۱	ہر گاہ کہ در عمل نیاری
چون بر نکشی بروی دشمن	۲	بیکار ہزار تیغ داری

نمبر ۹	در منع صحبت نااہل	
صد سال اگر در آتشم محل بود	۱	آن آتش سوزندہ مرا سہل بود
با مردم نااہل مبادم صحبت	۲	کز مرگ بتر صحبت نااہل بود

نمبر ۱۰	در احتراز از صحبت بد	
در طایفہ بدی یک تن	۱	تاثیر کند بجملہ اصحاب
یک ذرہ نجاست از رہ شرع	۲	ناپاک کند ہزار من آب

نمبر ۱۱	ایضاً	
صحبت بد میانۂ نیکان	۱	شورش و فتنہ و فغان دارد
سگِ دیوانہ گرچہ می نگزد	۲	بوے او مرد را زیان دارد

نمبر ۱۲	مدح ہمنشین نیک و مذمت ہمنشین بد	
ہمنشینے کو لطیف و کامل است	۱	راحت روح است و آرام دل است

زانکه نادانی و غفلت وصف اوست	۲	صحبتش مانند زهر قاتل است

نمبر ۱۳ - گفتار در بیان اینمعنی که تربیت بدان بیسود است

هیچ صیقل نکو نداند کرد	۱	آهنی را که بدگهر باشد
چون بود اصل جوهرے قابل	۲	تربیت را در و اثر باشد
سگ بدریای هفتگانه بشو	۳	چونکه تر شد پلید تر باشد
خر عیسے گرش بمکه برند	۴	چون بیاید هنوز خر باشد

نمبر ۱۴ احتراز از عجب و خود بینی

عیب است بزرگ برکشیدن خود را	۱	وز جملهٔ خلق برگزیدن خود را
از مردمک دیده بباید آموخت	۲	دیدن همه کس را و ندیدن خود را

۱۵ در منع عیب بینی

اندر ره حق تصرف آغاز مکن	۱	چشم بد خود بعیب کس باز مکن

سر دل هر بنده خدا می داند	۲	خود را تو درین میانه انباز مکن
نمبر ۱۶	در منع تکبر و خود بینی گوید	
در هیچکس بچشم حقارت نظر مکن	۱	تا در تو هم بدیده تحقیق ننگرند
زیرکه هر چه هست ز درویش و بادشاه	۲	چون نیک بنگری ز یکی اصل جمله اند
تفضیل بین میانهٔ این هر دو جنس چیست	۳	در خورد و خواب چون همه باهم برابر اند
نمبر ۱۷	صفت تواضع و مذمت تکبر	
ای علم کبر برافراخته	۱	تاج تواضع ز سر انداخته
هر که ازین تاج نشد بهره ور	۲	به که نیابند ز خاکش اثر
خاک ره مردم آزاده باش	۳	بر صفتِ خاک ره افتاده باش
خاک صفت راه تواضع گزین	۴	خاکی و از خاک نیاید جز این
سجده گه پاک دلان گشته خاک	۵	زانکه شده در ره مردان پاک

نمبر ۱۸	حسد	
اے زحسد باہمہ عالم بجنگ	۱	زین عمل بد ہمہ عالم بہ تنگ
نیست زرنج حسد امید زیست	۲	وائے بجان تو علاج تو چیست
دیدۂ انصاف زتو خار دوز	۳	چشم ہنر بین زتو مسمار دوز
پیشۂ تو عیبِ ہنر پیشہ گان	۴	عیب شمارِ ہنر اندیشگان
عیب کنی مرد ہنر کیش را	۵	تا بنمائی ہنر خویش را
بد مکن از گردش گردان بترس	۶	زود مکافات کند زان بترس
ہر کہ درین مزرعہ شد دانہ کار	۷	آرد ازان دانہ ہمان دانہ بار
ہر کہ بدی کرد بجز بد ندید	۸	کرد کہ یک بد کہ بیکے صد نہ دید

نمبر ۱۹	حرص	
اے زدل مور دولت تنگ تر	۱	حرص تو از کوہ گران سنگ تر

مور نہ این کمر آز چیست	۲	گور نہ این دہن باز چیست
گور کہ خاکش بدہان ریختند	۳	لقمہ طلب بود ازان ریختند
آنکہ نشد حرص و طمع دور از و	۴	بہ کہ خورد لقمہ طلب گور از و
نان بسر خوان لئیمان مخور	۵	زہر خورد و شکری ہر خوان مخور

نمبر ۲۰ **در صفت قناعت**

اے دل تو ز ہیچ خلق یاری مطلب	۱	و ز شاخ برہنہ سایہ داری مطلب
عزت ز قناعت و خواری ز طلب	۲	با عزت خود بساز و خواری مطلب

نمبر ۲۱ **در صفت خاموشی**

ترا تا نہ باشد گران مایۂ	۱	بہ از خامشی نیست پیرایۂ
نداری زبان سخن گستری	۲	چرا مستمع را جگر می خوری
بگفتار ضائع مکن خویش را	۳	مسوزان دل حکمت اندیش را

نمبر ۲۲ در صفت راستی

راستی خویش نهان کس نکرد	۱	بر سخن راست زیان کس نکرد
راستی آور که شوی رستگار	۲	راستی از تو ظفر از کردگار
چون سخن راست تو آری بجای	۳	ناصر گفتار تو باشد خدای

نمبر ۲۳ در شکر

فرض بود بر همه شکر و سپاس	۱	شکر و سپاسِ نه بحدّ قیاس
شکر و سپاس که خدا را سزد	۲	خالق ما رازق ما را سزد

نمبر ۲۴ اشعار متفرق متضمن نصائح سودمند

دانش آموز ار ترا در سر هوای دولت است	۱	زانکه هر کس را بقدر دانش خود قسمت است
بے تأمل دم مزن اول بدل اندیشه کن	۲	تا نیندیشد بدل دانا نیاید در سخن
مرد پنهان است در زیر زبان خویشتن	۳	قیمت و قدرش ندانی تا نیاید در سخن

گر دل تا دان نبودے تابع قول زبان	۴	از زبان خود شنیدے مدام اندر زیان
در سخن نیکو تامل کن سخن گو را مبین	۵	گر فقیران در وجود آید سخنهائے گزین
هر که خوش گفتار باشد بیشتر خلق وجهان	۶	چون برادر مشفق اند او را و یار مهربان
در جهان هر کس که نیکی میکند با خاص و عام	۷	مردم آزاد باشند از دل و جانش غلام
هر چه گرد آرد بخیل بے خرد از هر کنار	۸	یا تلف گردد بغارت یا برد میراث خوار
بخل و نیکوئی نگردد مجتمع در هیچ باب	۹	در سخاوت کوش اگر خواهی تمتع از حیات
در طلبیت گر کنی افغان و شور و اضطراب	۱۰	محنت افزون گردد و محروم مانی از طلب
چون ستمگر بر مرادِ خود نمی یابد ظفر	۱۱	ایخردیره ور ز بیداد و تعدی در گذر
تندرستی گر همی خواهی ز کم خوردن طلب	۱۲	در قناعت کوش و کم خواری و کم خواری طلب
لائقِ جاه و بزرگی نیست مرد بے ادب	۱۳	ایخردمند از ادب سرمایهٔ دولت طلب
با وجود حرص نتوان دور بودن از حرام	۱۴	بیخ حرص ار بکنی یابی سعادت [illegible]

دعوی راحت درین عالم کسی را میرسد	۱۵	کو بکلی بگذرد از کینه و بغض و حسد
گر همی خواهی که بشناسی خطا از صواب	۱۶	مشورت بر در همه کارے بنزد شیخ و شاب
از مروت دور ماند او را که عادت شد دروغ	۱۷	راستان را چهرهٔ دولت نماند بیفروغ
هیچ دردے نیست مردم را ز نادانی بتر	۱۸	مرد را دانش برد سوے سعادت راهبر
مرد را بیصبر حرمان و خسران خوار و زار	۱۹	هیچ بیماری نسازد همچو کم عقلی نزار
رحمت حق بر خردمندے که قدر خود شناخت	۲۰	وز طریق خود نگشت و پایهٔ حرمت نباخت
در میان مردمان نبود نصیحت سودمند	۲۱	لیک در خلوت نصیحت خوشگوار آید چو قند
مرد چون عقلش بیفزاید بکاهد در سخن	۲۲	تا نیاید فرصت گفتار نگشاید دهن
در بلا جز صبر کردن نیست تدبیرے دگر	۲۳	گر شکیبائی بود زاری بسے دشوار تر
هر که پنهان دشمنست و در برابر دوستدار	۲۴	بدترین دشمنان است آن ای بزرگ نامدار
[illegible] را اگر کسے نسبت کند عیبے رکیک	۲۵	منع کن ورنه دران غیبت شدی با وی شریک

[illegible]ر خود در دل نگهدارد مدام اهل خرد	۳۷	تا ز دل خصمت نیاید بر زبانش نگذرد
چون بیابی نعمتی اندک مشو صید غرور	۳۸	شکر میکن تا نگردد نعمت باقی نفور
چون ظفر یابی بدشمن از گناهش درگذر	۳۹	شکر این نعمت که دادا یزد ترا بر وی ظفر
هر که ننگ از پند دارد نیست در وی هیچ خیر	۴۰	پند گیر و نیک بخت هوشمند از پند غیر
می نشاید سوی درویشی بخیل بدگمان	۴۱	زین جهان چون مفلسان رو در حساب از منعمان
بر بدی عادت مکن بدمرد را رسوا کند	۴۲	پیش مردم عیبهای زشت او پیدا کند
حکمت و ایمان محمد شد بهم روز الست	۴۳	زان همی جوید حکمت مومنان حق پرست
از نسب هرگز نیابد کس بزرگی بی ادب	۴۴	گر ادب داری چه حاجت گر بری نام نسب
گر علو قدر خواهی از دیانت رو متاب	۴۵	با تو گفتم گفتنی والله اعلم بالصواب

حصه اول تمام شد

اعلان

المشتہر
جلال الدین احمد مطبع انوار احمدی واقع الہ آباد